

БОБУР ИЖОДИДА НАСР ВА НАЗМ

Гулсанам Қосимова Негматжоновна,
ФарДУ чет тиллар кафедраси ўқитувчиси

Аннотация

Мақолада “Бобурнома” мемуар асари муаллифининг воқеа-ҳодисаларга муносабатининг насрий ва шеърый ифодаси ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Мемуар асар, бадий тасвир, эпик баён, лирик кечинма, рубоий, эстетик таъсир.

“Бобурнома” кўп асрлардан буён турли соҳа вакиллариинг диққатини тортиб келаётган қимматли маълумотлар манбаи. Шу Ҳ билан бирга, ҳали ҳанузгача китобхонларнинг қалбидан муносиб ўрин олиб келаётган бебаҳо адабий обидадир. Бунинг сабабларидан бири унда тарихий воқеа-ҳодисаларнинг қизиқарли эпик баёни билан лирик кечинмаларнинг мутаносиб уйғунликда келишидир. Айниқса, шоир энг кўп мурожаат қилган рубоий жанрида “Бобурнома”даги кўплаб муҳим воқеа-ҳодисаларнинг лирик ифодаси берилган. Қуйида биз ана шундай ҳолатлардан айримларига мурожаат қиламиз.

Бобур ижодини ғурбат мотивларисиз, ғариблик нолаларисиз тасаввур қилиш қийин. Кўпчилик тадқиқотчилар буни Афғонистон ва Ҳиндистондаги ҳаёти билан боғлайдилар. Фикримизча, бу унчалик тўғри эмас. Бобурнинг бу мавзудаги шеърлари ҳали ватандалигидаёқ бошланган. Бобур тушунчасида, киндик қони тўкилган, кейинчалик ўзи ҳукмдор бўлган Андижоннинг қўлдан кетиши (1498) ватанжудоликнинг, “жалои ватан бўлмоқ”нинг бошланиши бўлган. Масалан, “Бобурнома”дан ҳам тафсилотлари билан ўрин олган қуйидаги рубоийси у Тошкентга – тоғасининг хузурига келганида яратилган (1501 йил):

Ёд этмас эмиш кишини меҳнатда киши,

Шод этмас эмиш кўнгулни ғурбатта киши.

Кўнглум бу ғарибликта шод ўлмади ҳеч

Ғурбатта севунмас эмиш, албатта, киши. [1.90]

“Бобурнома”дан ўрин олган ушбу мисраларда ҳасбиҳоллик хусусияти ўта бўртиб туриши, лирик қаҳрамон ва муаллиф шахсияти деярли бирлашиб кетиши Бобур услубига хос асосий белгилардан биридир. Биз баъзан унинг лирик қаҳрамони тимсолида шоирнинг ўзини кўриб тургандай бўламиз. Шеърларидаги баъзи лавҳалар “Бобурнома”даги айрим воқеа-ҳодисаларнинг лирик тасвиридек туюлади. Масалан, Бобур Ҳиндистондалик пайтида улкан жанглардан бири олдидан майни тарк қилиб, бошқаларни ҳам бунга даъват этади. Кўп йиллар давомида мунтазам май ичиб келган Бобур учун бу анча оғир ва машаққатли бўлганлигини унинг ўзи ҳам “Бобурнома”да эътироф этган.

Рубойларидан бирида шу мазмунни кўрамиз:

Май таркини қилгали паришондурмен,

Билмон қилур ишимнию ҳайрондурмен.

Эл барча пушаймон бўлуру тавба қилур,

Мен тавба қилибмену пушаймондурмен.

“Бобурнома”да муаллифнинг май ичишдан тавба қилиши, бу унга осон кечмаганлиги “май хуморидан баъзан йиғлаш даражасига етганлиги” очиқ-ойдин ҳикоя қилинади. “Филвоқе бу ўтган икки йилда чоғир мажлисининг орзу ва иштиёқи беҳад ва ғоят эди, андоқким, чоғир иштиёқидин борлар йиғламоқ сарҳадига етар эдим.” [1.330]

Бобур лирикасидаги аксарият шеърлар ҳаёт воқелиги билан ҳамоҳанг равишда, бирор воқеа-ҳодиса таъсири остида яратилган. Гап шундаки, шоир ўзининг “Бобурнома” асарида баъзи шеърларининг яратилиш тарихи, ёзилган жойини ҳам кўрсатиб кетади.

“Бобурнома” муаллифи Ҳиндистон фатҳ этилганидан сўнг бир неча муддат ўтгач, кўпчилик нотаниш юртнинг иссиғига тоқат қилолмай, ортга қайтишга қарор қилганлигини ёзади. Улар орасида шоир ва саркарда билан бирга униб-ўсган болалик дўсти Хожа Калон ҳам бор эди. Бобур уларга ноилож Ғазнига қайтишларига рухсат беради. Аммо Хожа Калон шунчаки қайтиб кетмасдан, ўзи вақтинча яшаган уй деворига “Ҳиндистонни яна ҳавас қилсам, юзим қора бўлсин” деган маънода шеър ёзиб кетади. Унинг бу қилиғи, табиийки, Бобурга қаттиқ ботади ва шеър билан жавоб ёзади. Мана ўша рубой:

Юз шукр де, Бобурки, кариму заффор

Берди сенга Синду Ҳинду мулки бисёр.

Иссиғлигига гар сенга йўқтур тоқат,

Совуқ юзини кўрай десанг Ғазни бор. [1.272]

“Ҳиндустоннинг яна уч ишидин мутазаррир эрдук (озор чекар эдик), деб ёзади муаллиф яна бир ўринда. Бир иссиғидин, яна бир гард(чанг)идин, яна бир тунд ел(шамоли)дин. Ҳаммом ҳар учаласининг дофии (чораси) эрмиш. Гард ва ел ҳаммомда не қилар. Иссиқ ҳаволарда (ҳаммом ичи) андоқ совуқ бўладурким, ёвуктурким, киши совуққа тўнгай”. [1.275] Ҳудди шу мазмундаги ҳаммомга бағишланган рубойисини шоир ўз девонига киритган. [2. 76]

Бунга ўхшаш мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин. Хулоса қилиб айтганда, “Бобурнома” шу типдаги бошқа мемуар асарлардан муаллиф образининг ёрқинлиги, воқеа-ҳодисаларнинг эпик баёнига лирик кечинмалар ҳам уйғунлашиб кетганлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Тарихда шоҳларнинг улуғ шайхлар жиловдори бўлганлиги ҳақида маълумотлар учрайди. Масалан, Шайх Сайфиддин Бохарзийни юрт ҳукмдори отга миндириб, жиловдорлик қилганлиги ҳақида Алишер Навоийнинг “Насойим-ул муҳаббат” асарида ҳикоя қилинади. Мир Алишернинг ўзи ҳам “Ҳамса” асарини ёзиб тугатганида шоҳ Ҳусайн Бойқаро уни оқ отга миндиради ва халойиқ кўз ўнгида Ҳирот кўчаларини айлантириб чиқади. Аммо Шарқ мамлакатлари тарихида аёл кишига эҳтиром кўрсатиб, унинг жиловдори бўлган шоҳлар учрамайди. Бу борада биринчиси ҳам, охиригиси ҳам Заҳириддин Муҳаммад Бобур бўлган дейиш мумкин. Шоирнинг қизи Гулбаданбегимнинг ёзишича, шоҳнинг рафиқаси Моҳим бегим Кобулдан Ҳиндистонга чақириб олинганда, Бобур уни бир неча чақирим пиёда юриб келиб, кутиб олади ва малика минган от жиловини тутган кўйи яна пойтахтга пиёда йўл олади. Бу ҳам улуғ шоҳ ва забардаст шоирнинг Ватан ғурбатини бирга тортаётган аҳли аёлига, демакки, садоқатли ватандошига бўлган чуқур эҳтироми рамзи эди, дейиш мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, мемуар характерда бўлган “Бобурнома”дан ўрин олган хотин-қизларга оид муҳим маълумотлар катта таълимий-тарбиявий аҳамиятга эга. Шу билан бирга, бобурийлар сулоласидан етишиб чиққан Гулбаданбегим, Зевуннисо сингари аёл ижодкорларнинг ҳам Шарқ ижтимоий-сиёсий, маънавий-маданий тарихида мустаҳкам ўрин эгаллашларига муносиб замин яратган.

Адабиётлар

1. Бобур Заҳириддин Муҳаммад. “Бобурнома”. Т.: 1990.

2. Бобур Заҳириддин Муҳаммад. Девон. Т.: 1994.
3. Ҳаққул И. Рубоий. Т.: “Фан” 1976.
4. Жалилов С. Бобур ва Андижон. Т.: 1993.
5. Муҳитдинов М. Талқинларда оламча маъно. Т.: 1984.
6. Нуритдинов М. Бобурийлар сулоласи. Т.: 1994.
7. Шарқ мумтоз поэтикаси. (Ҳ. Болтабоев талқинида). Т.: 2008.
8. Қаюмов А. Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Т.: “Шарқ юлдузи”. 1982.
9. Қодиров В. Мумтоз адабиёт: Ўқитиш муаммолари ва ечимлар. Т.: 2009.
10. Ҳумоюннома. Т.: 1959.
11. “Бобурнома”. Тошкент. “Юлдузча” нашриёти. 1989.
12. Ҳайитметов А. Темурийлар даври ўзбек адабиёти. Т.: “Фан”. 1996
13. Иззат Султон. Адабиёт назарияси. Т. 2005.
14. Kosimova, G. (2023). Important aspects of learning foreign languages. *Asian Journal Of Multidimensional Research*, 12(6), 64-66.
15. Kosimova, G. (2020, June). The Power of the True Word. In *Archive of Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 27-29).
16. Kasimova, G. (2022). Teaching Methods for Teaching English and Implementing The Knowledge Of Critical Thinking Of Students. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(06), 27-33.
17. Qosimova, G., & Jorayev, H. An International Multidisciplinary Research Journal. *An International Multidisciplinary Research Journal*, 69.
18. Kosimova, G. (2023). Student-centered approach in English language teaching.
19. Kosimova, G. (2023). THE CHOICE OF TEACHING METHODS. *Oriental Journal of Philology*, 3(02), 23-29.
20. Kosimova, G. (2023). The Essence of Interactive Learning Technologies in Teaching English as a Foreign Language. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 4(4), 126-129.
21. Қосимова, Г. Н. (2020). COVERAGE OF FAMILY AND WOMEN’S THEMES IN THE “BOBURNOMA”. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(1), 182-186.
22. Негматжоновна, Қ. Г. (2023). “БОБУРНОМА” АСАРИДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ҚАДРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, 2(22), 144-148.
23. Gulsanam, K. (2023). THE PERSONALITIES AND CHARACTERS OF WOMEN IN “BOBURNOMA”. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, 2(22), 149-153.
24. Kosimova, G. (2023). The importance of innovation and moral culture in civil society. *Asian Journal Of Multidimensional Research*, 12(6), 59-63.
25. Абдилоев, Ш. О. (2023). АЙРИМ УЙ ҲАЙВОНЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛГАН ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИНГ ТУРЛИ ХАЛҚЛАРДА МАЪНО ИФОДАЛАНИШИ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(5), 122-128.